

Integrale psychologie door Ken Wilber

– Frank Visser

Onlangs verscheen in het Nederlands het nieuwste boek van Ken Wilber, *Integrale psychologie*. Het is een vertaling van *Integral Psychology, Consciousness, Spirit, Psychology, Therapy, Shambhala* (2000).

Frank Visser is lid van de T.V.N. en Wilber-kenner bij uitstek.

Ken Wilber, "Integrale Psychologie", uitgegeven bij Ankh Hermes 2001, 323 blz., met 11 schema's, noten en register, Euro 31,54.

Het boek kent een lange ontstaansgeschiedenis. In 1982, dus bijna twintig jaar geleden, verscheen in het *Journal of Humanistic Psychology* het artikel "Odyssey", waarin Ken Wilber een autobiografisch verslag gaf van de jaren waarin hij zijn eerste boeken publiceerde: *The Spectrum of Consciousness* (1977), *No Boundary* (1979), *The Atman Project* (1980) en *Up from Eden* (1981). Bij de personalia van de auteur stond toentertijd vermeld: "Momenteel werkt hij aan een technisch boek, *System, Self and Structure, An Outline Text of Transpersonal Psychology*, dat een diepgaande analyse biedt van de traditionele categorieën van de psychologie (conditionering, leren, dynamica, structuur, ontwikkeling, motivatie, pathologie, diagnose, therapie) in humanistische en transpersoonlijke termen beschreven." Door allerlei omstandigheden in zijn persoonlijke leven is dat boek nooit verschenen. In *The Eye of Spirit* (1997) komt hij weer terug op dit project: "Sommige lezers herinneren zich misschien verwijzingen naar *System, Self and Structure*, daarna naar *Patterns and Process*, en nu noem ik het *Principles of Transpersonal Psychology*". Hierna volgt de toevoeging "... maar ik voel een grote

weezin tegen dit project, en wou dat iemand anders er met dat plan vandoor zou gaan.” (p. 339). Een paar bladzijden verder noemt hij het niet zonder zelfspot “het transpersoonlijke handboek dat ik al vijftien jaar niet aan het schrijven ben.” (p. 344). Als eind 1999 de eerste vier delen van de *Collected Works of Ken Wilber* uitkomen, bevat deel IV voor de lezer een verrassing: Het nog niet eerder verschenen boek *Integral Psychology* is in dit deel opgenomen. Het deel bevat zelfs het volgende voorwoord: “In dit deel is het boek *Integral Psychology* opgenomen, dat speciaal voor dit deel is geschreven en hier voor het eerst wordt gepubliceerd. *Integral Psychology* is een samenvatting van een nog niet verschenen tweedelig manuscript over psychologie, spiritualiteit en de studie van het bewustzijn. Als zodanig is *Integral Psychology* de definitieve formulering van mijn algemene psychologische model, en mijn andere geschriften op dit gebied moeten in samenhang hiermee worden beschouwd.” Voorjaar 2000 verschijnt dit boek ook als afzonderlijke publicatie. In het voorwoord memoreert Wilber dat hij lang geleden (en dat moet dan rond 1980 geweest zijn, FV), in een antiquarisch boekhandeltje op een boekje van Gustav Fechner (een van de grondleggers van de westerse experimentele psychologie) stuitte, dat de titel droeg *Life After Death*, geschreven in 1835. Dat was nog in de tijd dat psychologen in het bestaan van de ziel geloofden, en daardoor ook in een leven na de dood... Dat bracht hem op het idee, de geschiedenis van de psychologie te beschrijven vanuit het standpunt van iemand die de werkelijkheid van de psyche evenzeer erkent als de realiteit van de materie. Wilber vervolgt: “Dit boek gaat over een dergelijke integrale psychologie. Hoewel het een poging doet het beste te nemen van het moderne wetenschappelijke onderzoek op het gebied van de psychologie, het bewustzijn en therapie, ontleent het zijn inspiratie ook aan die integrale periode uit de geschiedenis van de psychologie (waartoe onder vele anderen ook figuren behoren als Fechner, James en

Baldwin). Dit boek begon die dag in dat prachtige boekwinkeltje, en ook de schokkende herkenning dat het ware verhaal van Fechner zelden is verteld, wat leidde tot mijn historische onderzoekingen. Het resultaat daarvan was een zeer lang tweedelig handboek, dat ongeveer 200 theoretici uit Oost en West behandelt, uit de oude en de moderne tijd, die allen op hun eigen manier werken in de richting van een meer integrale zienswijze; en het bevat tabellen die ongeveer 100 van die systemen samenvatten. Om verschillende redenen heb ik besloten het eerst in een gecondenseerde en bewerkte versie te publiceren (het huidige boek) tezamen met het grootste deel van de tabellen. Als zodanig is dit boek slechts de allerkortste schets van hoe een bepaalde vorm van integrale psychologie eruit zou kunnen zien. Het probeert enkele van de blijvende inzichten uit premoderne, moderne en postmoderne bronnen te omvatten, vanuit de aanname dat ze ons alle iets heel belangrijks te leren hebben. En het probeert dat niet op een eclectische, maar op een systematische manier te doen. Maar het voornaamste doel van dit boek is een discussie te helpen starten, niet deze af te sluiten; als een begin te fungeren, niet als een einde. De reden die me ertoe deed besluiten dit boek te publiceren was dat ik de samenvatting ervan niet door teveel van mijn eigen details wilde laten overschaduwten, om zo anderen ertoe aan te zetten de sprong in het avontuur te wagen: door het met me eens te zijn, door het met me oneens te zijn, door fouten die ik heb gemaakt te corrigeren, door de leemten op te vullen, onvolkomenheden glad te strijken en op welke andere manier dan ook deze onderneming voort te zetten, geleid door hun eigen inzichten.” Het boek bevat desondanks geen bibliografie. In de tijd van internet acht Wilber het niet meer nodig van alle aangehaalde bronnen de gegevens te vermelden. Deze kunnen, als het om recent gepubliceerde boeken gaat, immers alle op internet gevonden worden.

Een boek dat een zo lange incubatietijd gehad heeft als dit boek, wekt natuurlijk

ook speciale verwachtingen bij de lezer. Zou dit nu eindelijk een boek zijn waarmee de sceptische buitenwereld overtuigd kan raken van de waarde van de transpersoonlijke (of integrale) visie? Wie het boek met deze ogen leest, komt enigszins bedrogen uit. Zelfs bevat het gedeelten, die integraal uit eerdere boeken overgenomen lijken te zijn. Is Wilber bezig zijn eerdere inzichten alleen maar op een nieuwe manier te verpakken? (Overigens zou dat nog geen schande zijn, want veel gerenommeerde auteurs, van Alexander Lowen tot Stanislav Grof doen dat. Veel van hun boeken bevatten min of meer steeds dezelfde inzichten, maar dan op een wat andere manier onder woorden gebracht.) Wie *Integral Psychology* echter met frisse ogen leest (en ook lezen kan een vorm van meditatie zijn) raakt betoverd. In dit manifest, want zo kun je het eigenlijk wel noemen, presenteert Wilber zijn visie op de “integrale filosofie”, dat wil zeggen een zienswijze die zoveel mogelijk al het waardevolle van de diverse standpunten in een hogere eenheid samenbrengt. Wilber gebruikt de laatste tijd niet meer het woord “transpersoonlijk” om zichzelf of zijn werk mee aan te duiden; hij geeft de voorkeur aan “integraal”, waarschijnlijk omdat dat veel neutraler is en minder zweverig overkomt. Hij duidt hiermee op een algemene theoretische psychologie, die alle facetten van het menselijk bewustzijn (subjectief, neurologisch, sociaal en cultureel) in ogenschouw probeert te nemen, waardoor de onderlinge dwarsverbanden tussen deze gebieden aan het licht kunnen treden. Het spirituele element maakt daar zeker deel van uit, maar domineert niet. Wie het recente werk van Wilber enigszins kent weet dat hij niet alleen vier kwadranten onderscheidt (de vier bovengenoemde terreinen van wetenschappelijk onderzoek), maar ook een groot aantal niveaus van zijn, waarvan het persoonlijke en het transpersoonlijke (of spirituele) de twee hoofdgebieden zijn. Deze twee dimensies (kwadranten en niveaus) staan in zekere zin haaks op elkaar, vandaar dat Wilber pleit voor een “all quadrant, all levels”-

benadering. Het “integrale” van deze visie slaat dus soms op het feit dat het zowel de binnenwereld als de buitenwereld omvat, en dan weer op het feit dat het zowel het persoonlijke als het transpersoonlijke insluit. Dat het Wilber vaak juist niet in eerste instantie gaat om de transpersoonlijke aspecten blijkt uit zijn veelvuldige verwijzingen in zijn recente werk naar de politiek. In *The Marriage of Sense and Soul* (1998) schetste hij al de omtrekken van een “liberale mystiek” of een “spiritueel humanisme”, een zogenaamde “derde weg” tussen de twee opties die de Amerikaanse politiek kent: het conservatief-religieuze denken van de republikeinen en het liberaal-materialistische denken van de democraten. Wilber zoekt, zoals vele anderen, maar dan vaak zonder theoretische onderbouwing, naar een manier om het beste van deze twee opties te verenigen. Het gaat dan om een visie waarin spiritualiteit centraal staat, zoals dat bij de republikeinen het geval is, alleen wordt spiritualiteit dan nu niet beperkt tot het conservatieve christendom, maar worden ook de liberale verworvenheden waar de democraten zich sterk voor maken gehonoreerd. Wilber mengt zich dus meer en meer in discussies die betrekking hebben op maatschappelijke vraagstukken. Zeker een grote rol bij deze recente interesse heeft zijn ontmoeting met Don Beck gespeeld. Beck is betrokken geweest bij het begeleiden van de overgang van het apartheidsregime naar een “democratische” samenleving in Zuid-Afrika, door als adviseur op te treden voor diverse vooraanstaande politici. Hij is een maatschappijwetenschapper die in sociale evolutie gelooft, en met behulp van een stadiummodel de vaak explosieve politieke situatie van een land als Zuid-Afrika probeert te doorgronden en beteugelen. Dit stadiummodel blijkt nu wonderwel aan te sluiten bij de denkbeelden die Wilber in zijn theoretische geschriften heeft ontwikkeld, en nu Beck en Wilber ook persoonlijk bevriend zijn geraakt, zullen we op dit punt nog meer van hen kunnen horen. Het voert te ver in dit bestek in te gaan op de details van het

Beck/ Wilber model, maar een aspect laat zich er gemakkelijk uitlichten: in deze denktrant wordt de integrale visie nog het meest tegengehouden door een misschien onverdachte “vijand”, het egalitaristische, pluralistische, relativistische en idealistische denken dat voorkomt in kringen van de New Age, de transpersoonlijke psychologie, de ecologische beweging, Greenpeace, het postmodernisme, de mensenrechtenbeweging, eigenlijk in alle stromingen die zo op het eerste gezicht alleen het beste met de mensheid voor hebben. Deze stromingen hebben volgens Wilber echter één grote blinde vlek: zij ontkennen het bestaan van ontwikkeling, van hoger en lager, van meer en minder waarde, terwijl hun visie zelf juist het gevolg is van een langdurig ontwikkelingsproces. Zo kan bijvoorbeeld het op zichzelf loffelijke multiculturele gelijkheidsdenken (“geen enkele cultuur is meer of minder waard dan enige andere cultuur”) niet goed uit de voeten met culturen waarin het gewoon is mensen de handen af te hakken na een vergrijp, of waarin vrouwen pas bij het aanmelden van een verkrachting geloofd worden door de autoriteiten als zij vier(!) getuigen kunnen aanwijzen... Kunnen of mogen wij westerlingen hier geen waardeoordeel over vellen? Maar als wij dat wel doen, leggen we dan niet gewoon onze eigen waarden op aan anderen, zoals we in ons kolonialistische en ethnocentrische verleden maar al te vaak deden? Het is duidelijk dat deze discussie zeer actueel en maatschappelijk relevant is. Wilber is, als groot voorstander van het ontwikkelingsdenken, wel eens uitgemaakt voor ethnocentrist, maar, als hij dat al is, dan is zijn ethnocentrisme niet westers, maar oosters. In Wilbers visie duidt iedere vorm van ethnocentrisme op een ontwikkelingsstoornis die overwonnen moet worden. Ieder kind begint zijn leven als een egocentrisch wezen, dat het eigen welzijn voorop stelt. Als de cultuur waartoe het kind behoort zijn invloed door school en opvoeding doet gelden, verruimt zich dat tot een (gezonde vorm van) ethnocentrisme: men beschouwt het eigen dorp, de eigen cultuur, de eigen

voetbalclub, enzovoort, als de beste. Maar menselijke ontwikkeling zou daarna voort moeten schrijden naar wat Wilber “wereldcentrisme” noemt: het overschrijdt de grenzen van taal, nationaliteit, ras en cultuur, om te komen tot een universele houding van verdraagzaamheid en mededogen. Dat betekent echter niet een blinde tolerantie, die aan ethnocentrische of (erger nog) egocentrische groeperingen of individuen alle ruimte geeft, uit een misplaatst soort verdraagzaamheid. Het is juist een “tolerantie” die weet waar zij voor staat, en ook beseft welke lange weg er nodig is geweest op tot een dergelijke universele visie te komen. Ook al krijgt *Integral Psychology* misschien niet de schoonheidsprijs voor haar literaire kwaliteiten, toch markeert het een belangrijk keerpunt in het denken van Ken Wilber. Hij lijkt een punt te hebben gezet achter het jaar in jaar uit doen verschijnen van theoretische geschriften, die zich binnen de grenzen van de academische wereld bewegen. In plaats daarvan lijkt hij erop uit te zijn om de vele terreinen van het menselijk leven te laten verlichten door de integrale visie op de mens.

